

KERTOMUKSEN VOIMA

Mia Halonen *Kertominen terapian välineenä. Tutkimus vuorovaikutuksesta myllyhoidon ryhmäterapiassa.* Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura 2002. 242 s. ISBN 951-746-454-1.

Mia Halonen aloittaa väitöskirjansa kertomuksella: rampa mies saa liikuntakykynsä takaisin kertoessaan opettajastaan, jolla oli tapana hyppiä ja tanssia ruokaillessaan. Moton valinta kertoo tutkimuksen tekijän uskosta kertomuksen voimaan.

Halosen tutkimuksen aiheena on AA:ssa hoitoterapiana käytettävä niin sanottu Minnesota-mallinen myllyhoito, jolle ovat tyypillisiä terapian keinoina käytetyt kertomukset ja niihin liittyvät keskustelut. Päihderiippuvuuden syitä ei tässä menetelmässä etsitä. Näin vältetään muun muassa käytön järjeistämisen mahdollisuus. Jokainen myllyhoitoon otettu potilas on todettu päihderiippuvaiseksi, joten kertomuksilla osoitetaan vain se, mitä jo tiedetään. Terapiaistuntojen tarkoituksena on todentaa jo olemassa oleva diagnoosi.

Halosen tutkimus on osa Alkoholitutkimussäätiön rahoittamaa tieteidenvälistä hanketta. Tutkimusaineistona on yhteensä 19 videoitua kahden eri terapeutin vetämää ryhmäterapiaistuntoa. Samaa aineistoa on myös Anna Leppo käyttänyt sosiologian pro gradu -tutkielmassaan (1999). Halosen tutkimus on analyysi siitä, miten alkoholitoterapian vuorovaikutusideologia toteutuu vuorovaikutuskäytännöinä.

HYVÄ KERTOMUS —VUOROVAIKUTUKSEN TULOS

Halonen tarkastelee potilaan vastarinnan näkymistä terapeutisessa vuorovaikutuksessa. Vastarinnalla tarkoitetaan sitä, että potilas ei myönnä päihderiippuvuuttaan ja että hän vastustaa AA:ta riippuvuutensa hoitona. Terapian tarkoituksena onkin tämän vastarinnan murtaminen. Istuntoihin kuuluvat kertomukset ja niihin liittyvät keskustelut Halonen ryhmittelee toimintatyypeiksi.

Aluksi potilaat piirtävät alkoholinkäyttökaudestaan elämänvaiheitaan ja alkoholi-määriä kuvaavan niin sanotun PKKG-käyrän ja laativat sen pohjalta kirjallisen kertomuksen. Tätä potilaan omaa kertomusta muokataan hoidon kannalta sopivaksi niin sanotussa konfrontaatiosekvenssissä. Se muodostuu terapiakeskusteluista, joissa terapeutti pyrkii riippuvuuden tunnistamiseen ja kiellon murtamiseen hakukysymysten, vaihtoehtokysymysten ja väitteiden avulla. Halonen kuvaa erinomaisen tarkasti näin syntyvää vuorovaikutuksellisen pakottavuuden hierarkiaa.

Toiseksi tarkastellaan tunnelmakierrosten valituskertomuksia. Kolmas laji on tyypp-

pikertomus, prototyypinen kertomus päihderiippuvaisuuden vaiheista. Terapeutti kertoo sen potilailla tavoitteenaan ennakoida alkoholistin eteen tulevia ongelmatilanteita ja etsiä niihin ratkaisuja. Neljänneksi tulevat terapeutin omat kertomukset, joilla hän tulkitsee potilaan kertomuksia ja ohjaa tämän ajattelua. Halonen osoittaa tutkimuksessaan, miten terapia toteutetaan näiden erilaisten kertomusten ja niihin liittyvien keskustelujen avulla.

Halonen tarkastelee vastarinnan ilmenemisen muotoja keskustelunanalyysin keinoin. Potilaiden torjunta voi ilmetä paitsi kieltämisenä myös muun muassa selittelynä, vähättelynä, taukoina ja leikinlaskuna. Näiden tapojen yksityiskohtaisessa analyysissä keskustelunanalyysi näyttää kyntensä. Sen avulla on mahdollista saada näkyviin sekä terapeutin että potilaan strategiset valinnat. Seuraavan esimerkin vuoroparia edeltää Juhan, potilaan, pitkä selostus alkoholinkäytöstä, esimerkiksi *meni laatikko olutta ja viskipullo päivässä*. Terapeutti poimii kertomuksesta olennaisen: juomien määrän perusteella on kysymys pitkin päivää jatkuneesta juomisesta, joka on yksi alkoholismin tunnusmerkki. Dialogipartikkelilla *sit* hän osoittaa vuoronsa päätelmäksi:

(1)

TN: oliko se sit sen tyyppistä et ihan pitkin päivää

(.)

Juha: ky:llä joo, otettii vähä aamusta

Halonen kuvaa potilaan strategiaa: tämä tuottaa myönteisen vastauksen mutta preferoimattomana, mihin viittaa vastauksen viipyminen, äänteen venytys ja ajanmääritteen muokkaaminen oletuksen vastaiseksi. Näin potilas onnistuu vastaamaan sekä omiinsa että terapeutin odotuksiin.

Halosen tutkimus on ensimmäinen täl-

tä alalta tehty lingvistinen väitöskirja. Tutkimuksen lähtökohtina ovat toisaalta olleet sosiologian ja sosiaalipsykologian alalla tehdyt vuorovaikutustutkimukset, joissa niissäkin on etnologinen tai etnometodologinen teoriatausta. Halosen oman määritelmän mukaan hänen tutkimuksensa asettuu kertomisen tutkimuksen ja institutionaalisen vuorovaikutuksen, erityisesti terapia-vuorovaikutuksen, tutkimuksen leikkauspisteeseen. Myllyhoidossa on hänen mukaansa vahva hoitoideologia, mutta ei vuorovaikutusideologiaa. Halonen onkin ottanut tavoitteekseen tutkia hoitoideologian toteutumista vuorovaikutustilanteissa.

KIELEN RAKENNEPIIRTEET TOIMINTATYYPPIEN OSINA

Keskustelunanalyysin ja kielen rakennetietouden soveltaminen institutionaalisiin tilanteisiin on tutkimuksena melkoisen uutta. Tavoitteena on, että yksityiskohtaisen tarkat havainnot kielestä saataisiin yhdistettyä institutionaaliseen kehykseen. Tätä tarkoitusta ajatellen tutkimukseen rakennettu AA:n hoitoideologian kuvaus on mielestäni kovin viitteellinen, samoin tiedot terapeuttien koulutuksesta, potilaiden ohjeituksesta ja muista istuntojen käytännöllisistä järjestelyistä. Toki institutionaalista ideologiakehystä on kuvattu tarkemmin muissa tutkimuksissa, ja tekijän puolustukseksi riittää se, että sosiaalisen kontekstin kuvaus ei ole kuulunut lingvistisen tutkimuksen traditioon. Oma mielipiteeni kuitenkin on, että tällainen tieto olisi tarkoituksenmukaista rakentaa osaksi institutionaalisen kielen tutkimuksen tutkimusongelmaa. Tässä tapauksessa siihen olisi voinut kytkeä monia kysymyksiä: Mistä syntyy analyysissä ilmennyt (vastentahtoisesti terapiaan tuotujen!) potilaiden vahva sitoutuminen yhteiseen tavoitteeseen? Mihin terapeuttien vahva ammattitaito perustuu ja kuinka tietoi-

▷

sia tai opiskeltuja ovat heidän käyttämänsä menettelytavat? Tätä kautta olisi täsmentynyt myös tutkijan näkemys instituution kuuluvan kielenkäytön rajoista (esim. sanoissa *alkoholisti – juoppo, juoda – ottaa*) ja performatiivisen *olen NN, alkoholisti* -julistuksen asemasta hoitoideologiassa ja terapiassa.

Keskustelunanalyttiseen tutkimusmetodin näyttönä Halosen tutkimus on vakuuttava. Analyysit ovat oivaltavia ja pitkälle hiottuja. Niistä näkyy myönteisellä tavalla myös keskusteluntutkijoiden tiivis yhteistyö. Niinpä Halonen on soveltanut hyvin suomen kielen dialogipartikkeleista (esim. *sit(ten), mut(ta), että, joo*) tehtyjä tutkimuksia. Erityisen merkittäviä suomen kielen tutkimuksen kannalta ovat Halosen analyysit kysymyssanaan liittyvän *-s*-liitepartikkelin erikoistumisesta puhetilanteisiin, joissa siihen liittyy kuulijaan vetoamisen ja tunnistettavuuden implikaatioita.

Kysymyssanaan liittyvä *-s*-partikkeli esiintyy nimenomaan sellaisissa istunnoissa, joissa terapeutti kerrottaa potilaalla tyypikertomusta. Tällöinhän, niin kuin Halonen kuvaa, terapeutti asettuu tietäväksi kysyjäksi hakemaan ennalta oikeaksi määriteltä vastausta, kuten kysymyksillä *mitäs sit on tehty* tai *mikäs ois semmonen vanha tapa*. Kysymyssanaan liittyvällä *-s*-partikkelilla on myös keskustelussa tietty paikka: se esiintyy Halosen mukaan kaikissa ongelman käsittelyn siirtymäkohdissa eli niissä vuoroissa, joissa terapeutti hakee ongelmaa ja sen ratkaisua tai — niin tulkitsen — joissa hän ohjailee kertomusta.

Halonen vertaa tyypikertomuksen kerrottamista koulun opetustilanteisiin, joissa opettaja arvuuttaa oppilailta oikeita vastauksia. Kyllikki Keravuoren väitöskirjan esimerkeistä käykin ilmi, että *-s*-partikkelikysymys voi kuljettaa mukanaan luokkahuonekeskustelusta tuttuja sävyjä: *mitäs raamattu sanoo siitä, kukas tän kaiken on*

luonut. Saman tutkimuksen luokkahuonekeskusteluissa tosin on myös aidosti oppilaan tietoa hakevia, sävyltään holhoavia *s*-kysymyksiä, esimerkiksi *kuinkas moni teistä on saanut hauen*. (Keravuori 1988: 77.) Näihinkin sopii se kuvaus, jonka Halonen johtaa *-s:n* etymologiasta: *sinä* tuo kuulijaan vetoamisen ja *se* tunnistettavuuden sävyn. Lisäesimerkkejä *s*-kysymyksistä Halonen on saanut Esa Lehtiseltä adventistiryhmien opettajien kysymyksistä, joiden vastaukset ovat Raamatussa.

Koska Halonen rinnastaa *s*-kysymykset ohimennen myös lasten ja aikuisten väliin keskusteluihin, tein poiminnan niiden esiintymistä Oulun yliopiston lastenkielen korpuksen litteraateista. Tämä aineisto on koottu siten, että haastattelija, tavallisimmin yliopisto-opiskelija, koettaa saada lapsen puhumaan. Tavallisia puheenaiheita ovat lapsille tapahtuneet asiat, suunnitelmat ja kirjojen tapahtumat, joita herutellaan esiin muun muassa kuvia näyttämällä. Kysymys on tässäkin siis kerrottamistilanteista. Esimerkkejä:

(2)

No, mitenkäs sille autolle kävi?

Ketäs sinne synttäreille saa tulla?

A: Mitenkäs ne papan lehmät sanoo?

L: Ammuu.

A: Entäs pikkuvasikat?

Mikäs kirja tämä on?

Mitäs se Minttu tässä tekkee?

Mitenkäs ne pikkutiput laulaa?

Mikäs sen krokotiilin nimi olisi?

Aineiston tarkastelu osoittaa, että *-s*-partikkelit ovat tavallisia aikuisten kysymyksissä. Poiminnat vahvistavat Halosen hypoteesia *-s*-kysymysten impli-

kaatioista. Partikkeli on erikoistunut tiettyyn toimintatyyppiin, kerrottamistilanteeseen, jossa se kuuluu tietävämmän vuoroihin.

Halonen päätelee, että terapiaistunto on eräänlainen aikuisopetustilanne, joka kantaa mukanaan opetushistoriaa ja saattaa siksi aiheuttaa vastustusta vähintään yhtä paljon kuin itse käsiteltävä asia. Tämä oletamus on koko työn kannalta merkittävä. On tosin vaikea osoittaa, milloin vastustusta aiheuttaa sävy ja milloin itse asia. Tyypikertomuksethan ovat jo kertomuksina stereotyyppisiä. Ne sisältävät usein »liian» tuttuja opetuksia ja siitä syystä herättävät joskus kriittisiä reaktioita, esimerkiksi naurua, mistä tässä tutkimuksessa onkin osoituksia.

Tutkimuksen ongelmanasettelu on omintakeinen. Terapiatutkimuksen, keskustelunanalyysin ja suomen kielen rakennetutkimuksen yhdistäminen on vaativa tehtävä. Eri paradigmojen yhteensovittamisessa Halonen on pääosin onnistunut hyvin. Jonkin verran työssä on epätasaisuutta siinä, miten eri teorioita ja näkökulmia sovelletaan. Yhdessä kohdin ei-vakava moodi on rekisteröity tarkasti, kun on kysymyksessä itseironian liittyminen nauruun (s. 90), mutta toisaalla (s. 152–153, 158) sitä ei ole käsitelty kommunikaatiostrategiana, vaan monta vuoroa aiemmin alkanut ei-vakava moodi kuitataan luonnehtimalla terapeutin vuoroa *viimeaikaiset tutkimukset osottanut et paremmi nukkuu tota niinku sängyssä kun tupakkahuoneessa* »sarkastisen opettajamaiseksi».

Sacksin teoriaa ensimmäisistä, toisista ja hypoteettisista kertomuksista Halonen soveltaa hyvin jaksoon, jossa terapeutti tulkitsee kertomuksellaan potilaan kertomusta. Yllättäen hän ei kuitenkaan hyödynnä sitä tyypikertomuksia käsittelevässä luvussa, vaikka kysymys on hypoteettisista kertomuksista.

OIKEA STRATEGIA, TERAPEUTIN JA POTILAAN TAIDONNÄYTE

Osallistumiskehikon käyttöä on tutkimuksessa hyödynnetty erinomaisen taitavasti. Sen avulla rakentuu havainnollinen kuva istunnoista, muun muassa siitä, miten terapeutti ja myös muut potilaat ohjailevat kertomusten muokkaamista. Terapeutin asennonvaihdokset kuvaavat kertomuksen onnistuneisuutta, siis hyväksyttävyyttä terapian kannalta. Istunnon lopussa ohjeita antaessaan terapeutti puhuttelee onnistuneen kertomuksen kertojaa käsitellen tätä kertomuksen auktoriteettina: *iltapäivällä sitte ku käynte sun ((katsoo Tuijaa)) pähteiden käytön kielteisii seurauksii niin, sitte voit vähän käydä, tost ((osoittaa käyrää))*. Heikomman kertomuksen kertojaa ei kohdella täysvaltaisena keskustelijana, vaan ohjeet suunnataan muille potilaille: *kiitos Päve, mä luule et aika paljo nous ((kääntyy katsomaan muita)) kysymysii et että saatte sit iltapäiväl kysyy -- kysellä Päveltä, kun ootte niit erilaisii seurauksia -- läpi*.

Koska kysymys on tapaustutkimuksesta, myös terapeuttien strategioiden eroja on analysoitu: Toinen heistä rakentaa kertomusta kysymyksillä, jolloin potilas tulee itse vähä vähältä tuottaneeksi kertomuksen. Toinen terapeutti puolestaan pysyy hiljaa kertomuksen ajan, saa näin tietoa potilaan suhteesta päihderiippuvuuteen ja reagoi vasta kerronnan lopuksi. Kiinnostavaa on, että nämä strategiat näyttävät myös synnyttävän ryhmässä tietynlaisia odotuksia.

Myös potilaat osallistuvat joissakin tapauksissa konfrontaatioon jatkamalla terapeutin kysymyksiä omilla vuoroillaan. Oivaltavia Halosen tutkimuksessa ovat potilaiden vastustusstrategioiden konkreettiset näytöt sekä analyysit ryhmän jäsenten yhteistyön muodoista istuntojen aikana. Myös terapeutin työn tiedostamattomat tai tietoiset toimintatavat tutkija on saanut kauniis-

ti esiin. Seuraava esimerkki on sekvenssis-
tä, jonka analyysissä Halonen osoittaa,
miten potilaat osallistuvat konfrontaatioon
ja huolehtivat ryhmän yhteisen tavoitteen
varmistamisesta. Ennen tätä jaksoa terapian
kohde, Juha, oli uhannut yhteistä toimintaa
vastaamalla ylimalkaisesti terapeutin kysy-
mykseen juodun alkoholin määrästä: *ei joka
päiväkää*. Tämän jälkeen muut potilaat
osallistuvat konfrontaatioon.

(3)

Veke: =joitko aina ku oli mahollisuus

Juha: aina.h
(0.8)

Heimo: .mthh sitä määki meinasi kysyä et
se oli kumminki mjeles koko aika.
(0.8)

Juha: .hh emmä tiedä:, ähhhh ei se, ei se
oikeastaa sil- =ei mul täälläkää ollu.
(.) mielessä, (.) ensimmäisenä päi-
vänäkää oikeestaa= EI SE: oikeas-
taa mut et sitä ku, (1.5) joku hom-
mas tuollaki ni, (0.5) ainaha sitä tuli
siin sit mukaa mut ku se oli tavallaa
ajankulua tai jotai,
(1.5)

Veke: nii paljo ku oli mahollisuus. ((kat-
soo Karia ja Heimoa))
(.)

Kari: ni|i

Veke: [mut ei välttämättä ollu
[iha mielessä

Kari: [(-)

Kari: (-|)

Juha: [nii

Halonen kuvaa tarkasti, miten istunnon
dynamikka muuttuu. Konfrontaatioon osal-
listuva Veke, joka on ensin saanut ehdotuk-
seensa Juhalta kriittiseksikin tulkittavan
suoran myöntävän vastauksen (*aina.h*)
puhuukin myöhemmin »ikään kuin Juhan
suulla» mutta suuntaa puheensa Heimolle,
joka oli saanut Juhalta ehdotukseensa pre-
feroimattomuutta implikoivan vastauksen.
Heimo tulee näin sivuutetuksi. Potilas aset-
tuu siis toista potilasta vastaan. Koko tämän

sekvenssin ajan terapeutti, muiden puhei-
siin reagoimatta, säilyttää katsekontaktin
Juhaan ja käsittelee tätä istunnon pääpuhu-
jana.

Halonen on ottanut analyysissään oi-
valtavasti huomioon myös alkoholistitauti-
tan vaikutuksen terapeutin rooliin, esimer-
kiksi kun tämä kuvaa potilaan mahdollista
sisäistä kokemusta (*mä en niinku selviä täs-
tä päivästä jos mä en saa*) geneerisellä *minä*-
pronominilla. Geneerinen *minä*-pronomini
olisi, niin kuin tutkija toteaa, mahdoton il-
man terapeutin omaa kokemusta. Nämä
analyysit ovat taitavan ja kielelle herkän
tutkijan työtä.

Myllyhoidossa käytetylle terapiamenete-
lmälle ei ole helppo löytää analogisia
vastineita. Halonen toteaa tutkimuksessaan,
että se on käännteinen versio lääkärin dia-
gnoosiprosessista, sillä kertomusten avul-
la todennetaan jo tehty diagnoosi. Toisaal-
ta hän vertaa PKKG-istuntoa poliisikuulus-
teluun — edellisessä tosin asianomaisen
»syyllisyyden» myöntäminen tai kieltämi-
nen jää implisiittiseksi. Kolmanneksi ana-
logiaksi Halonen tarjoaa opetustilanteen.
Ryhmäterapiassa piirteeksi mainitaan vielä
näyttämöisyys. Kertomusten avulla toi-
saalta rakennetaan potilaalle niin sanottu
uusi menneisyys. Valmiiksi työstetty kerto-
mus toimii samalla myös julkisesti ryhmäs-
sä esitettyä tunnustuksena, jonka avulla
potilas myös samastuu muihin ryhmän jä-
seniin. Näitä rinnastuksia pohtimalla Halo-
nen etsii perusteluja uskollen kertomuksen
parantavasta voimasta: muuttaako kerto-
mus ihmisen mieltä vai vaikuttaako enem-
män tunnustuksesta syntyvä sosiaalinen
paine?

Mia Halosen väitöskirja on vakuuttava
näyttö siitä, miten hyvän kuvan tarkalla ja
oivaltavalla keskusteluanalyysillä voi saa-
da terapiakeskustelun toteutumista. Tut-
kimus antaa uutta tietoa myös tiettyihin
toimintatyyppihin konventionaalistuneista

suomen kielen piirteistä. Työn suurimpana ansiona pidän myllyhoidon terapiaistunnoissa toteutuvien käytäntöjen konkreettistamista, niin että tulosten kautta on mahdollista arvioida hoitoideologian toteutumista. Kun on kysymys päihderiippuvuuden kaltaisesta kansansairaudesta, Mia Halosen tutkimuksella on siis myös yhteiskunnallista merkitystä. ■

ANNELI KAUPPINEN

Sähköposti: anneli.kauppinen@hkkk.fi

LÄHDE

KERAVUORI, KYLLIKKI 1988: *Ymmärrätkö tarkoitukses. Tutkimus diskurssiroleista ja -funktioista*. Helsinki: Suomalaisen Kirjallisuuden Seura.

LEPPO, ANNA 1999: *Vakaumuksen ja vastarinnan näyttämöt — etnografinen tutkimus päihderiippuvuuden laitoshoidosta*. Pro gradu -tutkielma. Helsingin yliopiston sosiologian laitos.

LAUSERAKENNE ITSE TEOSSA

Marja-Liisa Helasvuo *Syntax in the making. The emergence of syntactic units in Finnish conversation*. Amsterdam: Benjamins 2001. 169 s. ISBN 90-272-2619-9.

Käsillä oleva teos *Syntax in the making* perustuu Helasvuon Santa Barbarassa tekemään väitöskirjaan. Se on selvästi suunnattu myös kansainväliselle yleisölle, siksi perusteellisesti hän esittelee suomen kieltä ja fennistiikkaa. Helasvuon olennaisimpana aiheena on lauseydin ja subjektin ja objektin suhteet siinä. Sen lisäksi hänen tutkimuksensa kohteena ovat niin sanotut vapaat nominilausekkeet (verbin argumenttirakenteeseen kuulumattomat NP:t) ja intonaatio. Tarkastelussa ovat keskeiset morfosyntaktiset keinot: sijanmerkintä, kongruenssi ja sanajärjestys.

Tutkimuksen aineistona on monenlaisia arkikeskusteluja, sekä dialogeja että monenkeskisiä keskusteluja. Tämän jo sinänsä oikeutetun valinnan Helasvuo vielä perustelee täsmällisesti: hän pitää arkikeskusteluja ensisijaisena kielen muotona ja lingvistisen analyysin ensisijaisena perustana.

Seuraavassa esittelen teoksen ja tarkastelen sitä kotimaisen lingvistin näkökul-

masta miettien sen suhdetta myös suomenkieliseen fennistiikkaan. Lopuksi esitän muutamia huomautuksia tutkimuksen perusteisiin.

LÄHESTYMISTAPA

Johdannon aluksi Helasvuo sanoo selvästi, ettei hän tarkastele kieliopillisia kategorioita diskreetteinä, annettuina ja kielenkäytöstä irrallisina, vaan sitä, miten ne muotoutuvat käytössä ja miten niistä ja niiden statuksesta neuvotellaan (*negotiate*) keskustelussa. Hopperin (1988) terminologiaa seuraten ja »grammaatikkojen valtavirtaa vastaan» hän sanoo myös, että kielioppi on emergenttinen, siis jatkuvasti käytössä kehkeytyvä, ja lisää, että lauserakenteet ovat skemaattisia ja analogisia. Tutkimusotteeltaan hän on aineistolähtöinen (*data-driven*). Aineiston nominilausekkeiden tilastollisilla ominaisuuksilla onkin keskeinen rooli tutkimuksessa.

▷